

Rektori tanévnyitó beszéd 2023–2024

Szerető Uraim és szerelmes atyámfiai! Az Istennek kegyelmességét és békességét, a szent Léleknek bőséges ajándékaival egyetembe kívánom mindannyiuknak!

A 2023–2024. tanév Önöket köszöntő első két mondatát egy jeles 16. századi szerzőtől kölcsönöztem egyelőre nem árulom el kitől, úgy is ki fog derülni hamarosan.

Istennek különös gondviselése folytán ez az új tanév igen gazdag olyan évfordulókban, amelyek a magyar művelődéstörténethez, a reformációhoz és protestáns lelkészképzéshez köthetők. Ebben a tanévben ünnepeljük a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet megalakulásának 75. évfordulóját, de a 2024. évben emlékezünk Szenci Molnár Albert tudós prédikátor, zsoltárköltő, fordító és író születésének 450. évfordulójára, s hogy a kerek évfordulókat tovább soroljam, a 2024. év Heltai Gáspár nyomdász, prédikátor, bibliafordító halálának 450. évfordulója. Ebben az évfordulás bőségzavarban, akármit is válasszak értekezésem tárgyául úgy járok, mint Heltai szegény embere járt fiával s vásárra hajtott szamarával. Ha fiát ültette a szamar hátára, azért tekintették bolondnak, ha maga ült fel, akkor meg azt mondták az emberek, hogy gyermekével bánt kegyetlenül, ha mindketten felültek, akkor az volt a baj, hogy szegény jószágot kínozták.

„Az emberek olyanok, hogy senki kedvükre nem cselekedhetik semmit” – fakadt ki Heltai *Fabuláskönyvének* ajánló soraiban. És ezzel el is árultam, hogy rektori évnyitó beszédem első felében a kolozsvári reformáció egyik legjelentősebb egyéniségéről, Heltai Gáspárról fogok röviden értekezni. Teszem ezt annak reményében, hogy a Főtiszteletű és Nagytiszteletű hallgatóság „megbocsátja elmémnek tompa és rövid voltát”. (Az idézet Heltai bibliafordításának előszavából származik.)

Heltai Gáspár életéről viszonylag kevés adattal rendelkezünk. Nevéből ítélve a Szeben megyei Heltauban, Nagydisznódon születhetett valamikor a mohácsi csatát megelőző évtizedben. Német anyanyelvű, magyarul 1536 után tanult meg. 1543-ban Wittenbergben tanult, s a következő évtől kezdve kolozsvári plébános, 1556-tól pedig ugyanitt százsz prédikátor.

Lelkészkedése mellett egyik vállalkozásból a másikba kezdett. Művelődés- és gazdaságtörténeti szempontból a nyomdája és az 1564-ben létesített papírmalma nevezetes. 1550-ben társult a Kolozsvárt megtelepedett nyomdatulajdonos Hoffgreff Györggyel, majd ennek halála után, 1559-től egyedül vezette az officinát. Műhelyéből több mint 80 kiadvány került ki, német nyelvű munkát alig írt, 1552 után pedig csak latin és magyar nyelvű műveket tett közzé. 1551–1565 között Vízaknai Gergely, Ozorai Imre, Gyulai István, Egri Lukács és Szegedi Lajos közreműködésével jelentek meg bibliafordításának részletei. Kiadványaiban

következetesen alkalmazott írásmódja elősegítette az egységes magyar helyesírás kialakulását. Szépírói és teológiai munkásságáról, nyomdájának történetéről több tucat könyvet és tanulmányt írtak, ezért a továbbiakban inkább Heltai áttérésének néhány részletéről fogok beszélni.

A szakirodalomban már-már közhelynek számít az a megállapítás, hogy Heltai 1568–69-ben történt vallásváltoztatása – ekkor csatlakozott Dávid Ferencékhez – anyagi okokra vezethető vissza. Magyarán: Heltai pénzért lett unitárius. Az 1569-ben magyar nyelven folytatott nagyváradi disputáció során még „szerető apámnak”, „jó apámnak” titulált Heltait 1570-ben egykori református lelkésztársai *Midas Caludiopolitanus*-nak, 1571-ben pedig „vén eszelős Midásznak” szólították. Károlyi Péter, a nagyhatású református író, a későbbi tiszántúli püspök volt az, aki 1570-ben kiadott prédikációs kötetében Heltait a görög mitológia mindent arannyá változtató hőséhez, Midász királyhoz hasonlította.

A nyomdász Heltai természetesen üzletember is volt, officinája termékeit el kellett adni, és Heltai képes volt arra a bravúrra, hogy miután unitáriussá lett, a gyulafehérvári hitvita 1568-ban kiadott jegyzőkönyvének megmaradt példányait, megváltoztatott címmel, de változatlan tartalommal, 1570-ben újra piacra dobja és valószínűleg eladja. Nem járnánk el igazságosan, és a régi toposzokat ismételnénk, ha Heltai „megtérése” háttérében csak az anyagi érdekeltséget látnánk.

Az 1568-ban lezajlott gyulafehérvári hitvita latin jegyzőkönyvét mindkét fél kiadta. Az antitrinitáriusokét Dávid Ferencék, a Melius Juhászék képviselte katolikus, azaz megújított egyetemes keresztyén félét Heltai rendezte sajtó alá. A Dávidék által kiadott jegyzőkönyvből természetesen hiányoznak azok a részletek, amelyek kedvezőtlen fényt vetnek az unitáriusokra. A szerkesztők elhallgatták, hogy Hebler Mátyás és Heltai a hitvita legeslegelső napján a vitatkozás tisztességes folytatására intette őket.

Az unitáriusok szerkesztésében megjelent jegyzőkönyv hallgat a harmadik a negyedik és az utolsó, a tizedik napon történt incidensről is. A harmadik napon Heltai figyelmeztette Dávid Ferencet, hogy: „Nem azért gyűltünk össze, hogy parttalan szónoki beszédedet hallgassuk.” A negyedik napi tárgyalásokon Czeglédi György református prédikátor Blandratát szólította fel bizonyosságai megcáfolására, aki kénytelen-kelletlen megvallotta, hogy ő nem teológus, hanem orvos. Ezzel a kijelentésével azonban az ellenpárt megvetését vonta magára.

A vita utolsó napján a fejedelem megparancsolta Blandratának, hogy ha van valami mondanivalója, adja elő, különösen János evangéliuma prológosát illetően. A fejedelmi parancsnak engedelmeskedve Blandrata elmondta, hogy ő bázeli barátja János evangéliumához írt magyarázatán kívül mást nem adhat elő, és különben is nem tudja, és nem képes

megmagyarázni a kérdéses részt, mert rekedt a hangja, és hogy ő nem teológus, hanem orvosdoktor.

Mielőtt Blandratát ostobaságáért, Dávid Ferencet pedig szószátyárságáért kinevetnénk, engedjék meg, hogy Heltai jegyzőkönyvének forrásaira utaljak. Heltai csak a vitatkozás három első napján volt jelen, a negyedik nappal kezdődő eseményeken már nem, ezért szerkesztések nemcsak a saját, hanem mások jegyzetei alapján dolgozott. A Czeplédi–Blandrata-párbeszéd leírásakor pedig egyértelműen a 16. századi német dialógusok fordulataira épített, és a dialógusok egyik kedvelt toposzát – a sarokba szorított ellenfél rekedtségre, rosszullétre hivatkozik – beépítette a disputába, Blandrata „lejáratása”. Ez tehát ügyesen alkalmazott irodalmi fogás. No, de mi legyen a parttalan beszéddel, amivel Dávid vádoltatik, ez is pusztán irodalmi fogás?

Ha a Partiumban tartott hitviták lefolyására vetünk egy pillantást, rájövünk arra, hogy a hosszas prédikálás lényegében taktikai fogás az ellenfél ellehetetlenítésére. 1570 júliusában belényesen vitatkoztak a református és unitárius atyafiak. Károlyi Péter bihari esperes Basilius Istvánnal szállt sorompóba, s a református esperes azt kérte a zsinat tekintélyes bírától, hogy álláspontját szabadon kifejtse. A derék Károlyi élt az alkalommal és több mint három órán keresztül beszélt, addig bírta szusszal – mondja Basilius. Amikor viszont órá került a sor református ellenei minduntalan belekiabáltak beszédébe, lábukkal doboltak, fölugráltak ültükből, nevettek, ellehetetlenítették Basilius beszédét. Belényes unitárius pásztor a háromnegyed óra után kénytelen volt abbahagyni a disputálást. Láthatjuk, hogy a hosszas beszéd, vagy a szónok megzavarása, kigúnyolása stratégiai fogás és nem felekezeti specialitás.

A Heltai és a Dávid szerkesztette jegyzőkönyv különbségeinek felvillantása és magyarázata után csupán néhány szót szöveg arról, hogy mitől lett unitáriussá az 1570-ben változatlan tartalommal újból kiadott jegyzőkönyv.

Az előszó adja meg a rejtély kulcsát, ebben az immár unitáriussá lett Heltai kiváló retorikával a 115. zsoltár és a 2Kor 4,13 versére alapozva elmondja „megtérésének” történetét. „Ismeretes előttetek Pál apostolnak a zsoltárból vett tanítása [...] *hittem ezért szóltam*. Ugyan ezt kell nekem is mondanom *hittem és ezért kénytelen vagyok szólni*.”

Sóhajtozással és szívének igaz fájdalmaival töredelmesen megvallja, hogy nagy irtózat és szégyen tölti el lelkét, amikor visszaemlékszik azokra a vaskos tévedésekre, amelyeket két évvel korábban a gyulafehérvári hitvita közzétételekor vallott. Akkor az Antikrisztus sötétségétől beburkoltatva nem volt képes az isteni igazság fényét meglátni – írja –, de 1570-re felragyogott számára az evangélium tiszta világossága, és a legtudósabb férfiak véleménye a szentháromság körül támadt viszály összes nehéz csomóját a szent iratokkal összhangban elvágta.

Ez az eszmefuttatás, azaz a legtudósabb férfiak megemlézése és névszerinti felsorolása, azért felettébb izgalmas, mert tökéletesen beleillik a 16. századi unitarizmus történetfilozófiai szemléletébe. Az 1567-ben megjelent *De Falsa et vera...* című első antitrinitárius antológiában olvasható ez történetfilozófiai visszatekintés.

Röviden ez lenne a lényege: Krisztus és az apostolok megjósolták az igaz tanokat megfertőző Antikrisztus eljövetelét; ez fokozatosan be is következett azáltal, hogy az Antikrisztus elhintette a szentháromságra vonatkozó tévtanait. Az „unitarizmus” eredeti tisztasága kb. Kr. u. 380-ig maradt fenn, ekkor ugyanis megjelent az egyház két felforgatója, Áriosz és Athanasziosz, aki véglegessé tette a romlást. A középkori szentháromság-tagadás bajnokainak névszerinti felsorolása után, a 16. század felvilágosult és legtöbb esetben antitrinitárius gondolkodóinak seregszemléje következett. Tekintélyük erősítette meg az olvasót abban, hogy az unitárius reformáció nem más, mint visszatérés az eredeti, vagy ahogyan az unitáriusok ma is szeretik mondani, visszatérés a tiszta jézusi kereszténységhez: „nem új tant hirdetünk (amint sokan terjesztik), – írták – hanem olyat, amelynek minden korszakban voltak védelmezői ...”.

Az 1570-ben változatlan tartalommal kiadott jegyzőkönyv előszavában Heltai erre a jól bejáratott koncepcióra épített, és az unitarizmus Jézusig visszavezethető kontinuitását igazolta. Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a Szentírásból győződött meg arról, hogy azoknak tanítása, akiket botorul újítónak nevezett, Isten szent és győzhetetlen igazságán alapszik. Isten és ember előtt vallja és állítja, hogy az egy, igaz Isten megismerésében van az örök élet, és minden más tudománynak búcsút mond. E vallomás után az unitárius táborhoz tartozását nagyon erős pápaellenes kirohanással pecsételte meg.

Heltai századának legeredetibb és legnagyobb prózai elbeszélő tehetsége volt. Stílusművészete, mesélő hajlama, szóképei egyedülállóak.

Mit tanulhatunk a 21. században a német anyanyelvű Heltaitól? Magyarul mindenképpen! De megszívlelhetjük azt is, hogy érdemes olvasni és tisztába lenni korunk különféle teológiai irányzataival. Heltai nyomán talán az is megfontolandó, hogy érdemes a kor legújabb technikai vívmányaiba befektetni, ha azokat a jó rend, és a jó hír, az evangélium terjesztésére fordítjuk. Úgy gondolom, hogy Heltai minden modern technikai eszközt felhasználva, ma is azt hirdetné, amit a 68. zsoltárhoz fűzött magyarázatába megfogalmazott: **„Az evangélium Istennek ajándéka. Nem fáról rázzák a prédikátorokat.”** Azaz – s ez legyen a nagytiszteletű ifjúságnak szánt üzenet is – Isten hívja el azokat, akiket a lelkipásztori feladatra alkalmasnak tart. Gyönyörűen fogalmaz a Római levél 11,29 verse: „mert megbánhatatlanok az Isten ajándékai és az ő elhívása.” Tiszta szívből kívánom, hogy soha ne bánjátok meg, hogy beléptetek a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet boltozatos kapuján.

Tisztelt akadémiai közösség!

Kegyelettel hozom akadémiai közösségünk tudomására, hogy intézetünk emeritus professzora, dr. Kozma Zsolt 2023. augusztus 5-én elhunyt Kolozsváron. Temetése augusztus 9-én volt a Házsongárdi temetőben. Néma felállással adózzunk emlékének.

Pihenése legyen csendes, emléke áldott!

A 2023–2024-es tanévre a júliusi és szeptemberi felvételi vizsga nyomán az első évre 12 erdélyi, 8 királyhágómelléki református és 5 unitárius, összesen 25 hallgató nyert felvételt, és 24-en iratkoztak be az első évre, 16 férfi és nyolc nő. A második évfolyamra 20-an, a harmadik évfolyamra 11-en, a negyedik évfolyamra 24-en, az ötödik évfolyamra 28-an, a hatodik évfolyamra 22-en iratkoztak be. Hallgatóink létszáma az alapképzésen 79, a magiszterképzésen 50, összesen 129 hallgató. A fenntartó egyházkerületek és egyházak szerint a hallgatók megoszlása a következő: az EREK-ből 67, a KREK-ből 39, a MUE-ből 18, a RELE-ből 5 hallgatónk van, százalékarányban EREK 52%, KREK 30%, MUE 14%, RELE 4% nemek szerinti megoszlás szerint 38 nő és 91 férfi százalékban 30% nő hallgató 70% százalék férfi. Az évfolyamok szerinti lebontás nemek arányában még árnyaltabb a 6. évfolyamon pl. 50-50%. Az elnőiesedés, ami ellen semmi kifogásom, az unitárius karon a legnyilvánvalóbb, itt a mérleg nyelve átbillent a nő hallgatók javára.

Az elmúlt tanév vizsgaeredményei viszonylag jónak mondhatók, diákjaink 72% teljesítette vizsgakötelezettségét, 27% reményeink szerint pótolni fogja restanciáit. Diákjaink egy százaléka a sikertelen vizsgák miatt nem folytathatja tanulmányait.

A tanári karban a következő változások történtek:

Dr. Adorjáni Zoltán professzor 2023. október 1-jével nyugalmába vonul. Amikor a professzor úrnak megköszönjük áldozatos munkáját, arra kérjük a gondviselő Istent, hogy tartsa meg őt és szeretteit jó egészségben. Kedves Zoltán, köszönjük mindazt, amit tőled kaptunk, tanulhattunk tudományban, emberségben.

Az újszövetségi tanszéken ideiglenesen Éles Éva doktoranduszt alkalmaztuk. A megüresedett újszövetségi tanszék betöltésére a közeljövőben pályázatot hirdet és versenyvizsgát szervez intézetünk.

A szintén üresedésben levő rendszeres teológiai tanszéken ideiglenesen dr. Horváth Levente lelkipásztort alkalmaztuk. A rendszeres teológiai tanszékét is nyílt pályázattal, versenyvizsgával fogjuk betölteni.

A rendes és ideiglenes megbízatású tanárok mellett társult oktatók, óraadók segítik nevelői és oktatói munkánkat. Új kollegáinkat Isten hozta Intézetünkbe, kívánom, hogy áldás kísérelje közös munkánkat.

A tanévvel kapcsolatos adatok, tudnivalók

Az előttünk álló akadémiai év munka- és tanrendjére rápillantva – Intézetünk honlapján követhető – láthatja a tiszteletes ifjúság, hogy hosszabb tanévnek nézünk elébe. Ez egyrészt a pünkösdi hosszabb vakáció, másrészt a július első hetére kiírt pótszesszió következménye. A következő tanévben a szeptemberi pótszesszió kizárólag a végzős hallgatók részére szervezett ún. aranszesszió lesz a pót licenciatusi és magiszteri vizsgákra jelentkezőknek. Azt remélem, hogy mindannyian a nyári szesszióban sikeresen vizsgáznak, s az ősz nem a szessziót, hanem az örömteli évkezdés napjait fogja bearanyozni.

Tanmeneti változások is lesznek: a református-evangélikus karon a 3. évfolyam 2. félévében bekerült az **Ünnepek** nevű tárgy. Ugyan ezen a karon a magiszterképzésen a **Családok lelkgondozása** nevű tárgy egy félév helyett két féléves lesz.

Tennivalók

Románia parlamentje elfogadta és megszavazta az új közoktatási és felsőoktatási törvényt. Egyik legfontosabb és legsürgősebb feladatunk a felsőoktatást szabályozó törvénnyel összhangba hozni Intézetünk chartáját és szabályzatainkat.

Ebben a tanévben szenátus és rektorválasztásra kerül sor. Az egyetemi oktatást szabályozó törvény szerint a vezető testületek és személyek mandátuma ötéves lesz. A választásokat előkészítendő mintegy féléves procedúra a szeptember 28-kára tervezett szenátusi üléssel kezdődik, és reményeink szerint a 2024. február 26-ra tervezett rektorválasztással zárul.

Ebben a tanévben kerül sor a minőségellenőrző bizottság az ún. ARACIS látogatására is. Bizom benne, hogy magiszterképzés újbóli akkreditálása már a tanév során megtörténik.

Fennállásának 75. évfordulóját ünneplő Protestáns Teológiai Intézetünk fenntartását az Erdélyi Református Egyházkerület, a Királyhágó Melléki Református Egyházkerület, a Magyar Unitárius Egyház, a Romániai Evangélikus Lutheránus Egyház, a román állam normatív támogatása és a Magyar állami támogatás biztosítja.

Az új oktatási törvény lehetővé teszi, hogy a román állam részéről a diáklétszám arányában támogatást kapjon intézetünk. Reméljük, hogy ennek metodológiája mihamarabb elkészül és lehívhatjuk a támogatást. Megköszönve fenntartóink anyagi és erkölcsi támogatását, a továbbiakban is szíves figyelmükbe és jóindulatukba ajánljuk Intézetünket. Ezeket elmondva a 2023–2024. tanévet megnyitom.

Kovács Sándor, rektor